

čekalové-Naglové se zabývá feministickou otázkou, kde využívá aspektu lyotardovského. Dva příspěvky se týkají otázek dějinné filosofie a typologie paradigmatu vědeckého dějepisce (Krna, Possekel). Činí tak ovšem způsobem značně odtažitým od vlastní historické problematiky.

Pohledy na postmoderní historiografii nevyznívají však ve svém celku příznivě. Schulin se v závěru domnívá, že tento trend znamená dokonce znehodnocení dosavadní tradice. Postmodernismu se vytýká fragmentárnost, a to i ze strany autorů, kteří patří k jejím apologetům. Andersmit vytýká postmodernistické koncepci, že se obrací především ke konzervativním předchůdcům, tj. k historikům francouzské restaurace. Není pak náhodné, že se těžce rozvíjí samotné formy. Hlavní výpovědní formou postmodernistické historiografie je především essay. Není bez zajímavosti, že ve stati o čínské historiografii tvrdí její autor Chang Tze Hu, že se čínská historiografie k postmodernistické koncepci neproporacovala.

Zůstává tedy otázkou, zda je možno v postmodernistické historiografii spatřovat podobný zvrat, který zaznamenala historiografie v období francouzské revoluce, revolučního roku 1848, udalosti z obou světových válek (Küttler) a šedesátých let v Německu.

Jaroslav Kudrna

Prof. PhDr. Jaroslav Kudrna, DrSc.
Masarykova univerzita – FF
Historický ústav
A. Nováka 1
660 88 Brno
ČR

VÝZNAMNÝ PRÍSPEVOK K ŠTÚDIU EKOETIKY

MAREK M. BONENBERG: *Etyka Srodowiskowa: Zalozenia i kierunki*. Kraków, Uniwersitet Jagiellonski 1992, 149 s.

Rozsahom nevelká, ale obsahovo bohatá kniha poľského autora, pracovníka katedry etiky na Filozofickej fakulte Jagelonského univerzity v Krakove, prináša systematický prehľad názorov a smerov v súčasnej etike životného prostredia. V desiatich kapitolách sa podarilo autorovi vysvetliť základné problémy a prístupy k problematike morálnych vzťahov človeka k prírode takých významných predstaviteľov etiky životného prostredia, ako sú T. Regan, R. Attfield, P. Taylor, A. Leopold, J. Baird-Callcott, A. Naess, H. Rolston, E. Goldsmith a H. Skolimowski. Neobchádza však ani ďalších ekofilozofov a ekoetikov, prevažne anglo-amerických.

A nielen to. Autor sa neobmedzil len na výklad, hoci už splnenie tejto úlohy by stačilo na ocenenie knihy. M. M. Bonenberg, vychádzajúc z bohatej pramennej literatúry (je to približne štyridsať monografií a okolo 70 článkov v angličtine od predstaviteľov ekofilozofie a ekoetiky), podrobuje jednotlivé koncepcie etiky životného prostredia kritickej analýze, odhaľuje logické i obsahové rozpory, hľadá a domýšľa nové podnetné idey a umožňuje tak čitateľovi zaujímať z kritického nadhľadu vlastné stanovisko.

V úvodnej časti podáva aj stručnú genézu vývinu ekoetickej problematiky (s ktorou sa slovenský čitateľ mohol zoznámiť už aj z článkov a štúdií našich a českých autorov, napr. E. Koháka). V sporoch o charakter, metodológiu a úlohu etiky životného prostredia sa M. M. Bonenberg prikláňa k názorom

tých ekofilozofov a ekoetikov, ktorí odmietajú možnosť založiť etiku životného prostredia na tradičných prístupoch filozofie a etiky.

Za rozlišujúce kritérium, podľa ktorého možno zistiť, či daná etická teória patrí, alebo nepatrí do etiky životného prostredia, považuje M. M. Bonenberg definovanie sféry morálky, ktorú všetky ekotické teórie bez rozdielu (a napriek výrazným rozdielom v odpovediach na iné otázky) považujú za „širšiu“, ako je oblasť vzťahov medzi ľuďmi. Píše, že za etiku životného prostredia možno považovať len tie teórie, ktoré uznávajú, že „...súbor vecí majúcich morálny význam je širší než súbor ľudí“ (s. 17).

M. M. Bonenberg uvádza najrôznejšie pokusy etikov nájsť a zdôvodniť hľadané kritérium umožňujúce takéto rozšírenie sféry morálky na mimoľudské bytie (hedonistické kritérium príjemného a nepríjemného v utilitaristickom variante v teórii P. Singera, koncepciu škody a výhody u Joela Feinberga alebo návrhy W. Frankenu, R. M. Hareho a L. W. Sumnera). Uvedení autori však nemôžu podľa Bonenberga kvôli zvoleným kritériám prekročiť hranicu medzi svetom zvierat a svetom rastlín, o čo sa pokúsil T. Regan teóriou morálnych práv prírody. Rozsah rozšírenia sféry morálky za ľudské podľa Bonenberga závisí teda od zvoleného kritéria.

Zvlášť prínosné v jeho kritickej analýze teórií (viď autorov spomínaných na začiatku recenzie) je to, že sa dôsledne drží kritérií a logiky mravnosti navrhovaných jednotlivými autormi, a taktó objavuje slabé miesta v ich ekotických názoroch, prikladajúc k nim ich vlastnú mierku. Ukazuje napríklad, že kritériá, podľa ktorých chce P. Taylor zdôvodniť svoju etiku úcty k prírode (vlastné dobro individuálnych bytostí) nadväzujúcu štruktúrne na humanistickú etiku a dopĺňajúcu ju, koniec koncov možno uplatniť aj na také ekosystémy, ako je rieka. A hoci P. Taylor vystupuje proti „nepraktickosti“ biocentrického egalitarizmu a snaží sa sformulovať pravidlá preferencií pre ľudské konanie voči prírode, tu zase vlastné poňatie (úcta k prírode) zužuje len na a) úctu k životu a b) len na vzťah k prvotnej divokej prírode.

Obdobne v šiestej kapitole, venovanej tzv. hlbinej ekológii, Bonenberg podrobuje analýze osem tvrdení A. Naessa a vzápätí s ich pomocou konfrontuje obsah jeho ekoeetiky s jeho predstavou o štruktúre vyvodenia etiky životného prostredia z rôznych svetonázorových systémov. A. Naess na úrovni A umiestňuje rôzne filozofické a náboženské systémy schopné zdôvodniť platformu hlbinej ekológie – tá tvorí úroveň B – a z nej sa zas odvodzujú praktické pravidlá správania – úroveň C. Bonenberg upozorňuje, že niektoré pravidlá patriace do úrovne C používa Naess ako zdôvodňujúce tézy z úrovne A. (Ide o tretie tvrdenie hlbinej ekológie: Ľudia nemajú právo znižovať vyššie uvedené bohatstvá, s výnimkou tých situácií, kedy je to nevyhnutné pre uspokojenie životných potrieb – s.69.) Bonenberg je na strane kritiky adresovanej Skolimowským hlbinej ekológii. Napriek tomu je schopný vidieť aj pozitívna jemu „nesympatických“ koncepcií, konkrétne bráni A. Naessa proti kritikom, upozorňujúc, že Naess nechce vyvodzovať platformu hlbinej ekológie zo všetkých svetonázorových koncepcií naraz, ale len uznáva, že tieto princípy možno logicky neprotirečivo vyvodiť z viacerých týchto koncepcií.

Naessovo stanovisko nie je možno natoľko logicky premyslené, hovorí Bonenberg a ukazuje to i na konkrétnych analýzach ôsmich (základných) tvrdení hlbinej ekológie, avšak jeho kritik Skolimowski, vyčítajúci hlbinej ekológii nekonzistentnosť, sám trpí podobným neduhom (10. kapitola), lebo sám má vo svojom modeli ekoeetiky veľa téz z rôznych kultúrnych paradigiem, napriek vlastnému presvedčeniu o nutnosti založiť ekoeetiku na jednoliatom filozofickom modeli. A tak Skolimowského sympatizant Bonenberg na konci výkladu a rozboru jeho koncepcie vyslovuje názor: Naess je väčší realista.

V závere knihy zdôvodňuje M. M. Bonenberg, prečo do prehľadu súčasných etických reflexí ekologickej problematiky nezahrnul aj spoločenskú ekológiu (social ecology) a eko-feminizmus. Podľa neho tieto dva smery neprinášajú v otázke morálnych aspektov vzťahu človeka a prírodného prostredia nové prvky a svojou kritikou súčasnej civilizácie sa radia skôr k spoločenským vedám.

Podľa autora knihy sa dajú v súčasných ekoetických teóriách nájsť niekoľké deliace kritériá. Prvým je chápanie etiky. Jej veľmi široké chápanie ako určujúcej časti kultúrnej paradigmy možno nájsť v hlbinej ekológii, v teóriách H. Skolimowského, E. Goldsmitha (prívrženca teórie Gaia) a sčasti v teórii úcty k prírode P. Taylora. Užšie chápu etiku ostatní, ktorí hlásajú ani nie zmenu kultúrnej paradigmy, ale zmenu vzorov správania sa voči prostrediu v rámci daného kultúrneho modelu.

Druhé delenie dostaneme vtedy, ak za kritérium vezmeme typ určenia „mimofudských predmetov“ s morálnym významom. Z individuálnej etiky vychádzajú koncepcie T. Regana, R. Attfielda, P. Taylora, ale aj A. Leopold a hlbinná ekológia. Posledné dve teórie síce uznávajú aj povinnosti voči ekosystémom, nielen voči individualitám, ale i morálna povinnosť voči ekosystémom sa tu zdôvodňuje dobrom individuí. Do druhej skupiny, vychádzajúcej z predstavy, že morálne významným predmetom sú ekosystémy, zaraďuje Bonenberg holistické etiky životného prostredia J. Baird-Callicotta, H. Rolstona a E. Goldsmitha. Ťažko zaraditeľný zostáva H. Skolimowský, ktorý chápe morálne povinnosti voči individualitám ako funkciu povinnosti nie voči biosfére, ale celému Univerzu. T. Regan ako jediný z analyzovaných autorov zas zahŕňa do sféry morálky aj neživé „predmety“.

Tretím rozdielom je rozdielnosť náhľadov na vzťah a prepojenie humanistickej etiky (medziludzské vzťahy) a etiky životného prostredia. P. Taylor a H. Rolston vychádzajú zo stanoviska, že tieto dve oblasti morálky nemôžu byť jednotné, a preto nemôžu poskytovať rovnaké morálne princípy a pravidlá. Podľa H. Rolstona musia byť princípy etiky životného prostredia prispôbené prírodným štruktúram a procesom, aplikácia princíпов humanistickej etiky by viedla k povinnosti človeka konať proti zákonu prírody (napr. zachraňovať zajaca pred líškou). Ostatné koncepcie, ktoré sa v knihe rozoberajú, zasa vystupujú za jednotnosť etiky humanistickej a „ekologickej“.

Na axiologickej úrovni skúmania možno podľa Bonenberga zistiť ďalšie členenie ekoetických koncepcií. Tak teória práv T. Regana chápe hodnoty ako objektívne nezmyslové vlastnosti vecí, R. Attfield a H. Rolston chápu hodnoty ako objektívne, ale relacionálne. V podaní H. Skolimowského sú hodnoty zase tvorené intersubjektívnymi aktami hodnotenia, t.j. sú závislé na poznaní. A v modeli J. Baird-Callicotta sú subjektívnymi vlastnosťami, „alokovanými“ hodnotiacim subjektom do materiálnych predmetov.

Podľa Bonenberga etika životného prostredia využíva teoretické dedičstvo tradičnej etiky a mladost tejto oblasti skúmania sa prejavuje aj v tom, že sa ešte nevytvorili školy, ktoré by sústredene rozvíjali rôzne možnosti prístupov človeka ako morálneho subjektu k jeho širšiemu a staršiemu domovu – k prírode. Podľa neho sa postupne dá očakávať presun z teoretických problémov k praktickým otázkam celkom v súlade s reálnym posunom ľudí pociťujúcich nebezpečenstvo ekologickej krízy najprv ako obavu o vlastnú budúcnosť, avšak neskôr aj ako morálnu povinnosť voči prírode. A s týmto jeho predpokladom mi nezostáva iné ako súhlasiť.

Zlata Androvičová

Zlata Androvičová
Katedra filozofie FPHV
Univerzita M. Bela
Tajovského 40
97401 Banská Bystrica
SR